

УДК 329.733

**ФОРМИ УЧАСТІ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Яковлєв П. О.,

кандидат юридичних наук,
докторант юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація: у статті аналізуються положення нормативних документів у сфері забезпечення інформаційної безпеки на сучасному етапі розвитку державотворення України. Зокрема, на основі аналізу положень Доктрини інформаційної безпеки України формулюються основні форми участі інститутів громадянського суспільства у забезпеченні інформаційної безпеки, наводяться приклади діяльності громадських організацій, які сприяють убезпеченню національного інформаційного простору від протиправних посягань.

Ключові слова: держава, громадянське суспільство, громадські організації, національна безпека, інформація, інформаційна безпека, інформаційний простір.

Аннотация: в статье анализируются положения нормативных документов в сфере обеспечения информационной безопасности на современном этапе развития государственного строительства Украины. В частности, на основе анализа положений Доктрины информационной безопасности Украины формулируются основные формы участия институтов гражданского общества в обеспечении информационной безопасности, приводятся примеры деятельности общественных организаций, которые способствуют безопасности национального информационного пространства от противоправных посягательств.

Ключевые слова: государство, гражданское общество, общественные организации, национальная безопасность, информация, информационная безопасность, информационное пространство.

Annotation: in article provisions of normative documents in the sphere of ensuring information security at the present stage of development of the state construction of Ukraine are analyzed. In particular, on the basis of the analysis of provisions of the Doctrine of information security of Ukraine the main forms of participation of institutes of civil society in ensuring information security are formulated, examples of activity of public organizations which promote safety of national information space from illegal encroachments are given.

Key words: state, civil society, public organizations, national security, information, information security, information space.

Аксіоматичним уявляється те, що для будь-якої держави сучасного світу забезпечення інформаційної безпеки є однією із заповорок підтримання належного рівня правопорядку у суспільстві, забезпечення державного суверенітету і підтримання високого рівня обороноздатності. Оскільки впродовж останніх кількох років інформаційний простір України, як ніколи раніше у новітній історії, ставав ареною реалізації недоброзичливих політичних посягань на засади національної державності, убезпечення національного інформаційного середовища України від шкідливого зовнішнього впливу є одним із найбільш актуальних завдань державного розвитку на сучасному етапі державотворення. Держава, маючи у розпорядженні адміністративні і організаційно-технічні ресурси для забезпечення інформаційної безпеки розраховує також на залучення інститутів громадянського суспільства для виконання цього завдання. У п. 3 Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29.12.2018 р. «Про Доктрину інформаційної безпеки України», що введено у дію Указом Президента України № 47 / 2017 р. зазначено, що налагодження ефективної взаємодії органів державної влади та інститутів громадянського суспільства під час формування і реалізації державної політики в інформаційній сфері є життєво важливим інтересом суспільства і держави (далі – Доктрина інформаційної безпеки) [1]. На тлі практичної важливості залучення громадянського суспільства до забезпечення інформаційної безпеки держави, актуальним завданням юридичної науки є всебічна доктринальна розробка зазначених аспектів. Відповідно, метою статті є висвітлення форм участі інститутів громадянського суспільства у забезпеченні інформаційної безпеки України.

Ідейним підґрунтям статті стали наукові і аналітичні матеріали, які присвячені різноманітним аспектам інформаційної безпеки в Україні. В свою чергу, нормативною основою формування авторської позиції стали положення актів чинного законодавства України, які регулюють правові відносини у сфері забезпечення інформаційної безпеки України та функціонування інститутів громадянського суспільства.

Інформаційна безпека держави і суспільства є складним і багатоаспектним поняттям. Тривалий час експерти і науковці зауважували, що попри численні згадки зазначеного поняття уніфікованого нормативного визначення цієї категорії не існує [2]. У нормативній площині категорія «інформаційна безпека» згадується у багатьох нормативних актах, проте її зміст не розкривається і контекст розуміння слід з'ясувати орієнтуючись на предмет правового регулювання конкретного акту. Якщо звернутися до найвищого, конституційно-правового рівня нормативного регулювання, то ми маємо констатувати, що категорія «інформаційна безпека» зазначається у ст. 17 Основного Закону у контексті того, що забезпечення інформаційної безпеки України є «справою всього українського народу»

[3]. Зазначимо, що такий спосіб нормативного закріплення є неоднозначним за змістом, оскільки достеменно не зрозуміло як саме і у яких формах народ України має «забезпечувати» інформаційну безпеку. Не пояснюють ситуацію і інші законодавчі акти. Зокрема, у ст. 3 Закону України «Про інформацію» від 07.10.1992 р. № 2657-ХІІ зазначається, що забезпечення інформаційної безпеки є основним напрямом державної інформаційної політики [4]. Поряд із цим, у ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII зазначається, що інформаційна безпека є складовою національної безпеки і виступає елементом державної політики у сфері забезпечення національної безпеки на рівні з воєнною, зовнішньополітичною, державною, економічною, екологічною, кібернетичною безпекою [5]. Також у відповідності до інших нормативних актів забезпечення інформаційної безпеки є обов'язком правоохоронних і спеціальних державних органів.

Поряд із невизначеністю на законодавчому рівні, категорією «інформаційна безпека держави» активно оперують науковці та експерти, які пропонують різноманітні варіації їх тлумачення і розуміння. Вважаємо недоцільним піддавати аналізу різноманітні підходи до визначення змісту цієї категорії, адже це не відповідає цілям статті. За основу ми оберемо визначення, яке наведено у Проекті Концепції інформаційної безпеки, який було оприлюднено у 2015 р. Міністерством інформаційної політики України [6]. Так, у проекті документу інформаційна безпека визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, при якому запобігається завдання шкоди через неповноту, несвочасність і недостовірність поширюваної інформації, порушення цілісності та доступності інформації, несанкціонований обіг інформації з обмеженим доступом, а також через негативний інформаційно-психологічний вплив та умисне спричинення негативних наслідків застосування інформаційних технологій.

Сьогодні громадянське суспільство України представлено різноманітними інституціями, коло яких є значним і чисельним. Зокрема, у відповідності до п. 2 Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 976 від 05.11.2008 р. до інститутів громадянського суспільства належать громадські організації, професійні та творчі спілки, організації роботодавців, благодійні і релігійні організації, органи самоорганізації населення, недержавні засоби масової інформації та інші невідприємницькі товариства і установи, легалізовані відповідно до законодавства [7]. Слід зазначити, що напрями діяльності інститутів громадянського суспільства є різноманітними і різноплановими за своїм змістом і відчужаються у політичній, правовій, культурній, економічній та інших сферах життєдіяльності суспільства. Беручи до уваги те, що інституції громадянського суспільства є не лише активними учасниками інформаційних процесів, а й суб'єктами сприяння реалізації державної інформаційної політики (заклучна частина Доктрини інформаційної безпеки), зауважимо, що їх діяльність має відповідати національному законодавству і інтересам суспільства. Чинне законодавство не визначає чіткого переліку форм участі осередків громадянського суспільства у забезпеченні інформаційної безпеки держави. Проте, аналіз розрізаних нормативних положень різних актів системи національного законодавства дають можливість виокремити кілька основних форм їх діяльності, які відповідають інтересам забезпечення інформаційної безпеки держави.

Виходячи з узагальнення положень чинних нормативних актів є підстави виокремити такі форми участі інститутів громадянського суспільства у забезпеченні інформаційної безпеки держави:

- взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства щодо протидії інформаційній агресії проти України (п. 5 Доктрини інформаційної безпеки). Інститути громадянського суспільства мають у своїй діяльності використовувати наявні засоби комунікації у такий спосіб, щоб не допустити або попередити агресивний вплив деструктивної пропаганди з боку недоброзичливих суб'єктів. Беручи до уваги ту обставину, що органи державної влади та їх посадові особи частіше за все є об'єктом інформаційних диверсій з метою дискредитації в очах суспільства, інформаційні можливості громадських організацій можуть бути використані задля мінімізації такого впливу. Так, у якості прикладу можна навести практику діяльності громадської організації «Інформаційна безпека», яка однією із цілей діяльності декларує налагодження ефективної взаємодії між ЗМІ, громадськими організаціями та владою [8];

- сприяння інституціями громадянського суспільства державних органів з метою інформаційної підтримки комерційної, гуманітарної, просвітницької, культурної та іншої діяльності за межами України та сприяння розвитку основ громадянського суспільства (п. 5 Доктрини інформаційної безпеки). Діяльність подібних організацій сприяє підвищенню міжнародного іміджу України як держави, у якій захищаються і примножуються такі цінності як свобода слова, плюралізм думок, свобода ЗМІ тощо. Яскравим прикладом діяльності таких інституцій є функціонування громадської організації «Українська Рада Миру», яку було засновано у вересні 1951 р. з ініціативи представників української творчої інтелігенції і науковців (В. Комісаренко, О. Палладін, Б.Патон). За роки свого існування організація стала всесвітньо визнаною і неодноразово вшановувалася найвищими відзнаками ЮНЕСКО, ООН та іншими авторитетними міжнародними організаціями [9]. Головна мета організації – об'єднання зусиль громадськості на утвердження миру та злагоди в Україні та за її межами, підвищення міжнародного іміджу України, популяризація української культури тощо;

- сприяння державі у визначенні інноваційних підходів до формування системи захисту та розвитку інформаційного простору в умовах глобалізації та вільного обігу інформацією (п. 1 Доктрини інформаційної безпеки). Національна практика забезпечення інформаційної безпеки вказує на те, що у багатьох випадках ініціаторами інноваційних підходів до протидії посяганням на інформаційний простір держави є особливі суспільні утворення – так звані «мозкові центри», які фахово займають експертизами соціально-політичної обстановки і представлені різного роду аналітичними центрами, експертними групами, установами прогнозування тощо. А. А. Головка зазначає, що продукція таких організацій включає в себе прикладну соціально-політичну експертизу, аналітичні дослідження, аналіз та прогнозування, узагальнення економічних та соціально-культурних наслідків політичних рішень [10, с. 15]. Відповідно, діяльність таких громадських утворень є особливо «чутливою» з точки

зору з'ясування змісту і форм порушень інформаційного простору України. Тому консультативна допомога державі у справі вироблення найбільш ефективних методів протидії інформаційній агресії з боку подібних суб'єктів буде відчутною;

- розпізнавання та протидія технологіям впливу на свідомість громадян, що спрямовані на розпалювання національної і релігійної ворожнечі, пропаганду агресивної війни, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом або порушення суверенітету і територіальної цілісності України (п. 1 Доктрини інформаційної безпеки). У зазначеному аспекті інститутам громадянського суспільства, у разі виявлення інформації яка містить ознаки спонукання до протиправних діянь, носить антидержавний характер, а також заклики до ворожнечі чи насильницької зміни конституційного ладу доцільно повідомити про це державні компетентні державні органи задля подальшої професійної обробки такої інформації останніми.

Своєрідною адміністративно-правовою гарантією успішного виконання інститутами громадянського суспільства навантаження щодо протидії загрозам інформаційної безпеки є положення, що закріплене у ст. 10 Закону України «Про національну безпеку України». У відповідності до вказаної статті громадським об'єднанням, зареєстрованим у встановленому законом порядку, гарантовано право отримувати в установленому порядку від державних органів, зокрема від керівників складових сектору безпеки і оборони, інформацію з питань діяльності складових сектору безпеки і оборони, крім інформації з обмеженим доступом. Така інформація дає змогу інститутам громадянського суспільства оперувати точною інформацією, що віддзеркалює реальний стан справ у відповідній сфері.

Слід зауважити, що більшість форм участі інститутів громадянського суспільства у забезпеченні інформаційної безпеки України реалізуються у межах взаємодії та співробітництва з органами державної влади та містять у своїй основі сприяння владним інституціям у виконанні завдань щодо попередження відвернення шкідливих посягань на інформаційне середовище держави. Таке співробітництво вирішує також і блок суміжних питань щодо зміцнення основ громадянського суспільства, зближення громадськості і державних інституцій, підвищення рівня правової свідомості і правової культури громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України»: Указ Президента України від 25 лютого 2017 року № 47/217. Офіційний вісник Президента України. 2017. № 5. стор. 15.
2. Захаров Є. Інформаційна безпека: що захищаємо? Права людини. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи. Харків. 2013 URL: <http://khrpg.org/index.php?id=1379486767> (дата звернення: 02.12.2018 р.)
3. Конституція України від 28.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст. 141.
4. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. №2657-XII. Відомості Верховної Ради України, 1992. № 48. ст. 650.
5. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018 р., № 31. стор. 5.
6. Проект концепції інформаційної безпеки України URL: <http://mip.gov.ua/ru/documents/30.html> (дата звернення: 05.12.2018 р.)
7. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.2008 р. № 976. Офіційний вісник України, 2008. № 86, стор. 100. Ст. 2889.
8. Основні цілі ГО «Інформаційна безпека» URL: <http://inform-security.com/ua> (дата звернення: 04.12.2018 р.)
9. Громадські організації. My Ukraine URL: <http://myukraine.info/uk/society/ngo/> (дата звернення: 07.12.2018 р.)
10. Головка А. А. Інститути громадянського суспільства в системі інформаційної безпеки України. Вісник НТУУ «КПІ» Політологія, соціологія, право. 2015. Випуск 3/4 (27/28), С. 13-16.